

Els nens de Rússia

L'estrena recent de la pel·lícula de Jaime Camino 'Els nens de Rússia' ha posat al descobert una història pràcticament oblidada de la Guerra Civil espanyola: l'evacuació a la URSS de prop de 3.000 nens i nenes, protagonistes d'una llarga història que s'ha prolongat fins els nostres dies.

EL TEMPS

Aventures i desventures dels nens de la guerra

Feia ja vuit mesos que s'havia iniciat la Guerra Civil espanyola, i la República estava patint dures ofensives dels exèrcits franquistes al front de Madrid, a Andalusia —el mes de febrer de 1937 havia caigut Màlaga— i al nord, al conjunt de la cornisa cantàbrica. Com s'esdevé en totes les guerres, la població civil era la més afectada pel conflicte bèl·lic, sobretot perquè els bombardejos sovint s'adreçaven als nuclis urbans amb la finalitat de desmoralitzar la rereguarda i afavorir les

ofensives "nacionals". De fet, des dels inicis de la guerra s'havia procedit evacuar població civil d'aquelles zones properes als fronts cap a territoris republicans de la rereguarda més segurs, i Catalunya i el País Valencià havien començat a rebre importants contingents de refugiats, inicialment procedents de Madrid, d'Extremadura, de Castella i d'Andalusia, i integrats per nens, dones i persones grans.

La primavera de 1937, coincidint amb l'ofensiva franquista contra Euskadi,

Cantàbria i Astúries, va començar a sorgir arreu de l'Europa antifeixista el clam generalitzat d'ajut als nens d'Espanya, i ben aviat es va projectar la idea d'evacuar nens de la República cap a països d'Europa, on el perill de guerra encara era inexistent, i cap a Mèxic, per tal d'allunyar-los del conflicte. Organismes internacionals, com la Comissió Internacional per a l'Ajut de Refugiats Infantils a Espanya —una organització que havien format els cuàquers de diferents països—, el comitè d'ajut que es va consti-

La caiguda del règim soviètic, a partir de finals dels 80, i la desaparició de l'URSS el 1991 deixà els supervivents en una situació de desemparança considerable

tuir a París amb el nom de Comité d'Accueil aux Enfants d'Espagne, el comunista Socors Roig Internacional, o l'anarquista Solidaritat Internacional Antifeixista, amb la col·laboració de diferents governs europeus, foren els encarregats d'organitzar les evacuacions de nens cap a Europa, especialment cap a França, Gran Bretanya, Bèlgica, Dinamarca i Suïssa, entre altres països.

A la pàtria socialista. Dels 30.000 nens refugiats, uns 3.000 foren enviats a l'URSS, on iniciarien, a partir d'aquest moment, una aventura existencial que per alguns dels supervivents encara no s'ha clos. Foren quatre les evacuacions de nens que es varen portar a terme: la primera sortí de València el 21 de març de 1937, formada per 72 nens. El 12 de juny del mateix any, després, per tant, del terrorífic bombardeig feixista contra Guernica, 1.538 nens sortiren del port basc de Santurce. La tercera expedició marxà de Gijón el 23 de setembre de 1937 i va acollir uns 1.100 nens. Finalment, a les darreries d'octubre de 1938 eren uns 300 els nens que sortien del port de Barcelona.

Molts d'aquests nens eren fills de pares que militaven en el Partit Comunista d'Espanya o en altres organitzacions d'esquerra i, per tant, marxar a la Unió Soviètica representava complir el somni de visitar i gaudir dels avantatges que oferia la pàtria socialista per excel·lència, el paradís del proletariat. I, certament, tots els testimonis disponibles confirmen que foren molt ben acollits pel poble rus i per les autoritats soviètiques: reunits en les anomenades "cases de nens", tingueren una acurada educació, a càrrec de mestres i educadors espanyols, que els acompanyaren en el seu viatge i en la seva estada. I els únics problemes que patiren, a més del desarrelament, foren d'adaptació cultural, relacionats amb la llengua i amb l'alimentació.

Però el que havia d'ésser una estada de

tres mesos, destinada a perdurar mentre la República derrotava els militars rebels, es va acabar convertint en l'aventura de tota una vida. Acabada la guerra d'Espanya amb la victòria franquista, el tema de la repatriació ni es va plantejar: com la Rússia socialista podia pensar de retornar els nens republicans a un règim feixista, aliat de l'Alemanya nazi i la Itàlia feixista? I els nens de la guerra es quedaren a l'URSS. Les seves penalitats arribaren amb l'entrada del país a la Segona Guerra Mundial, el juny de 1941, quatre anys després de la seva arribada a Rússia. Les cases de nens, que encara residien a Moscou, hagueren de ser evacuades i els nens espanyols foren traslladats fins a Samarcanda, al llunyà Uzbekistan, després de travessar l'estepa siberiana, sota temperatures extremes que arribaren als 40º C sota zero. Els que estaven en edat de combatre s'enrolaren a l'exèrcit roig per fer front a la invasió nazi i els que tenien 14 anys entraren en el mercat del treball, sovint a treballar en les indústries de guerra, que havien de fornir de material i d'armament un exèrcit que durant les primeres setmanes s'havia vist superat amb escreix per l'escomesa alemanya. La Gran Guerra Pàtria, com encara és coneguda a Rússia la Segona Guerra Mundial, tingué un elevat cost pels nens espanyols: uns 200 moriren en accions bèl·liques, molts en la defensa de Leningrad, i uns quants centenars més, una vegada acabada la guerra, com a conseqüència de les malalties i de les penalitats sofertes fins el 1945.

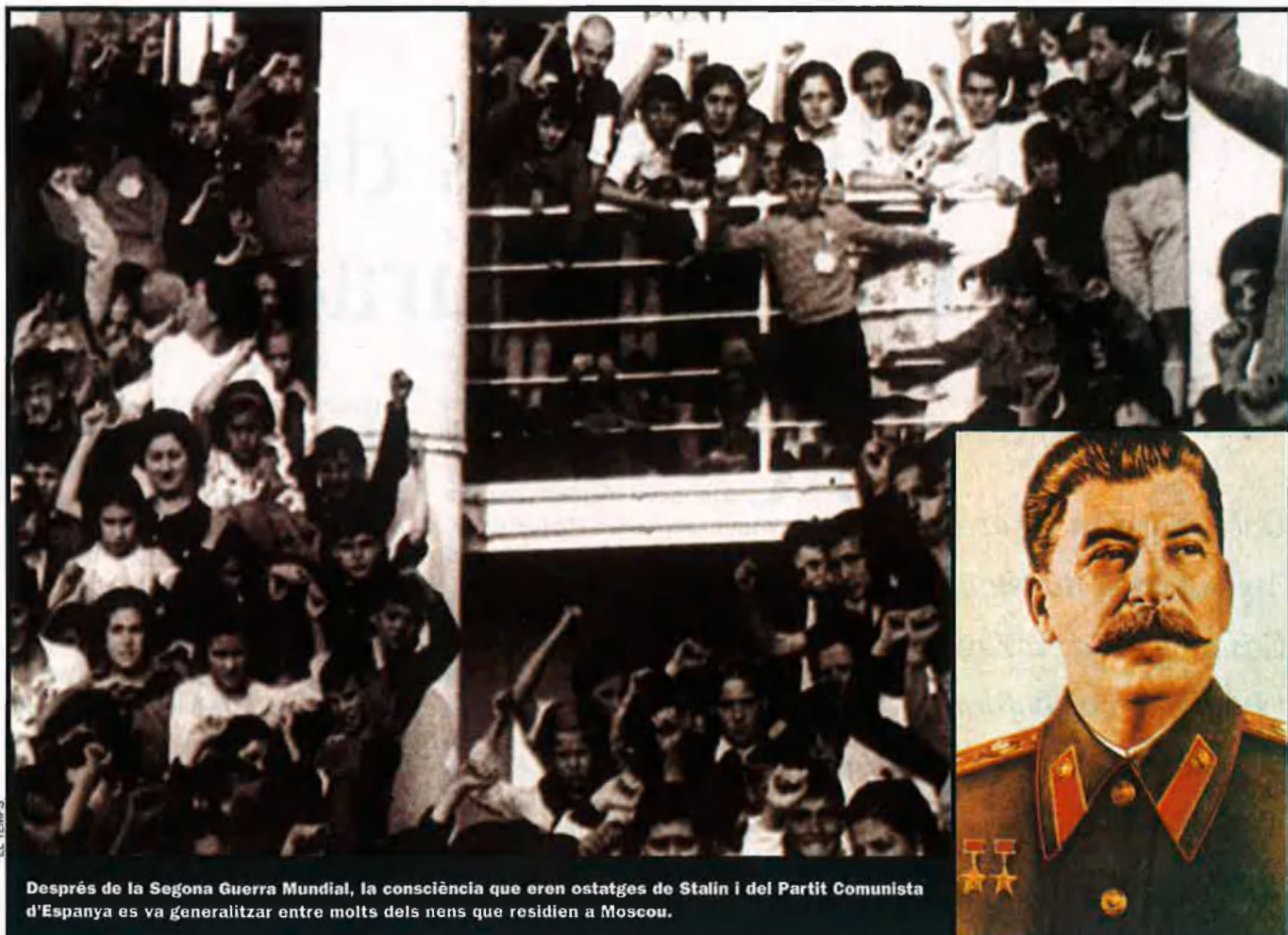
La fi de la guerra no va millorar la situació dels "nens" espanyols, que ja començaven a deixar d'ésser-ho. La seva integració al mercat del treball, a la vida soviètica, es va portar a terme en les dures condicions de la reconstrucció de postguerra i en un moment en què Stalin i el règim de terror que havia imposat estaven assolint la màxima expansió. Per aquesta raó, l'any 1945 continuava

essent impensable qualsevol tipus de repatriació: la consciència que eren ostats de Stalin i del Partit Comunista d'Espanya, la direcció del qual residia a Moscou, es va generalitzar entre molts dels nens que ara es veien abocats a unes llarguíssimes jornades de treball. Existeix al respecte un testimoni escrividor que es conserva a l'arxiu de la Casa d'Espanya de Moscou: es tracta del llibre homenatge que un conjunt de "treballadors stakhanovistes espanyols" varen oferir a Dolores Ibárruri, "Pasionaria", aleshores secretària general del PCE, l'any 1950, amb motiu del seu 55 aniversari. Al llibre hi figura, amb la fotografia de cadascú, els percentatges d'hores de més treballades, que superaven amb escreix els plans previstos... El clima de guerra freda que va presidir l'escenari internacional a partir de 1947 tampoc no va afavorir la repatriació dels nens espanyols.

El somni del retorn. La mort de Stalin l'any 1953 i l'inici dels desglac, amb Khruixtxov, van canviar les perspectives i entre els anys 1956 i 1957 es va permetre el seu retorn a Espanya. La situació en què es varen trobar no va ser, però, gens fàcil: no en va havien transcorregut vint anys i molts dels retornats ara tenien la trentena. El retrobament amb les famílies va combinar una duríssima càrrega d'emotivitat amb els ressentiments que molts dels nens sentien envers els seus pares, a qui acusaven d'haver-se'ls tret del damunt davant d'unes condicions difícils.

Altrament, molts dels nens es varen trobar que els seus pares havien mort al front o havien estat víctimes de la repressió franquista. Les situacions familiars foren molt diverses i no varen mancar els traumes afectius i les desavinences.

Però més dura va ser encara la reinserció a la vida civil. L'Espanya de la segona meitat dels anys 50 encara era l'Es-

Després de la Segona Guerra Mundial, la consciència que eren ostatges de Stalin i del Partit Comunista d'Espanya es va generalitzar entre molts dels nens que residien a Moscou.

**Dels 30.000
nens refugiats,
uns 3.000 foren
enviats a l'URSS,
on iniciarien,
a partir d'aquest
moment, una
aventura existencial
que per a alguns
dels supervivents
encara no s'ha clos**

panya de l'escassetat i de la misèria, mentre que la dictadura franquista es trobava en plena rigidesa repressiva. A banda de les dificultats per trobar feina, els nens foren considerats com a agents comunistes, no en va ja en el seu dia se'ls havia denominat "fills de Lenin" i "fills de Stalin". I ara eren sotmesos a tota mena de controls i d'interrogatoris. La meitat dels que s'havien repatriat varen retornar a la Unió Soviètica, incapaços d'adaptar-se a les condicions de vida tan adverses que havien retrobat a l'estat espanyol.

Més tard, a començaments dels anys seixanta, després del triomf de la revolució castrista, alguns varen marxar cap a Cuba, on encara resideixen.

De tal manera que la colònia espanyola a Rússia, procedent dels nens de la guerra, s'ha mantingut fins a l'actualitat, en unes condicions cada vegada més dures i penoses. La caiguda del règim soviètic, a partir de finals dels anys 80, i la

definitiva desaparició de l'URSS l'any 1991 va deixar els supervivents en una situació de desemparament considerable, que no ha apaivagat l'ajut simbòlic que se'ls ha ofert des del Govern espanyol. Septuagenaris la majoria d'ells, actualment sobreviuen amb unes pensions de misèria dins d'una societat que cada dia es troba més atenallada a causa del capitalisme que s'ha acabat imposant.

Es cert que entre els "nens de Rússia", tant entre els retornats com entre els que es varen quedar, es manté viva la gratitud pel poble rus, però en tots els que encara són expatriats es manté intacte, com des del primer dia, el somni del retorn definitiu.

Ara els arriba el moment —així ho recorda l'emotiva pel·lícula de Jaime Camino—, ni que sigui per poder morir allà on varen néixer.

Pelai Pagès